

А.Ю. Полчанов, к.е.н., доц.

Житомирський державний технологічний університет

ВПЛИВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

Дослідження присвячене питанню економічного розвитку провідних країн світу після Першої світової війни. Метою роботи є виявлення закономірностей постконфліктного відновлення національних економік провідних країн світу у міжвоєнний період та оцінка динаміки фінансування національної оборони як індикатора міжнародної напруженості.

Автором вивчено досвід відбудови європейських економік по завершенню Першої світової війни, зокрема висвітлено основні напрямки діяльності Ліги націй (першої в світі міжнародної організації з питань безпеки та миру) в Німеччині, Угорщині, Естонії, Греції та Болгарії у міжвоєнний період.

Базуючись на даних про військові видатки учасників основних військово-політичних блоків напередодні Другої світової війни, чисельність їх збройних сил та обсяги металургійного виробництва протягом 1920–1938 років, за допомогою кореляційно-регресійного аналізу було вивчено їх взаємозв'язок, що надало можливості кількісно оцінити вплив зазначених факторів на фінансування оборонної сфери.

***Ключові слова:** військові конфлікти; постконфліктна економіка; світова війна; економічний розвиток.*

Постановка проблеми. Військові конфлікти пронизують всю історію людської цивілізації та дають поштовх до революційних змін у різних аспектах суспільного життя. Перша світова війна мала безпрецедентний на той час характер і призвела до катастрофічних наслідків, у тому числі для економіки. Вивчення досвіду постконфліктного відновлення надасть можливість виявити закономірності даного процесу та попередити можливі прорахунки, схожі до тих, що мали місце після Першої світової війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена проблематика викликає інтерес не лише у науковців, але й у практиків. При цьому згаданий конфлікт та його вплив на економіку та фінансову систему розглядався поверхнево на прикладі окремих країн.

Перша світова війна або, як називали її по завершенню, Велика світова війна (Great World War) кардинально відрізнялася від попередніх конфліктів та викликала значний науковий інтерес вчених, оскільки, за словами очевидців, «до теперішньої війни виробництво країни ніколи не було цілком перетворено у військове, в тому сенсі, щоб увесь виробничий апарат народного господарства став служити війні» [8, с. 5]. Серед робіт в даному напрямку варто зазначити публікації Е.Гекшера «Економіка Світової війни» (1917) [3], Е.Богарта «Військові витрати та їх фінансування» (1920) [14], М.Нахімсона «Світове господарство до та після війни» (1925) [8], Й.М. Кулішера «Огляд світового господарства з початку війни до початку 1925» (1925) [7], Я.А. Йоффе «Блокада та народне господарство у світову війну» (1929) [6] та В.Єфремова «Світова війна та її наслідки» (1925) [4]. Запропонований у цих публікаціях цифровий матеріал та розробки стали потужною інформаційною базою для досліджень наступними поколіннями вчених.

Метою дослідження є узагальнення досвіду постконфліктного відновлення у новітній історії людства, в частині періоду між Першою та Другою світовими війнами, а також аналіз військових видатків як індикатора міжнародної напруженості.

Основні результати дослідження. Безпосередні витрати на ведення війни 1914–1918 років, за підрахунками Е.Богарта, становили 208 млрд дол. США, з яких 145 млрд дол. США були втрачені країнами Антанти та її союзниками, 63 млрд дол. США країнами Троїстого союзу, що, в цілому, в 10 разів перевищувало аналогічні витрати країн разом за 1793–1913 роки [14, с. 267].

Неготовність економік країн-учасниць до тривалої війни призвела до необхідності активного втручання держави у перерозподіл ресурсів, результатом чого стало різке зростання частки державних видатків у ВВП (табл. 1).

Таблиця 1
Частка державних видатків різних країн у ВВП у 1913–1918 роках, % [12, с. 27]

Рік	Франція	Німеччина	Велика Британія	США
1913	10,0	9,8	8,1	1,8
1914	22,3	23,9	12,7	1,9
1915	46,4	43,8	13,3	1,9
1916	47,2	50,3	37,1	1,5
1917	49,9	59,0	37,1	3,2
1918	53,5	50,1	35,1	16,6

Всеохоплююча підтримка військово-промислового комплексу створила значні дисбаланси між галузями, одні з яких працювали на межі можливостей, інші – зупинилися, зокрема, зорієнтовані на експорт до країн-супротивників, а скорочення попиту на товари військового призначення, по завершенню війни, лише посилило нестабільність.

Після Першої світової війни питання попередження подібних конфліктів та відновлення після них визначалося вже зовсім інакше, ніж це мало місце раніше, свідченням чого було створення Ліги націй. Саме цією міжнародною організацією, на думку А.Вільямса (Andrew J. Williams), щодо Австрії був здійснений перший свого роду ґрунтовний аналіз фінансових та економічних проблем, а також розроблено план відновлення економіки [17, с. 546]. На прохання уряду цієї країни, що втратила більшу частину своєї території, населення та промислового потенціалу, фінансовим комітетом Ліги націй був розроблений та затверджений у 1922 році план дворічної фінансової реконструкції Австрії, що передбачав надання короткострокової позики у розмірі 3,5 млн. фунтів стерлінгів для збалансування бюджету, зовнішнє управління національною економікою, в обмін на 20-річну відстрочку сплати репарацій. Згодом, було надано 585 млн. фунтів стерлінгів кредиту на погашення існуючих зобов'язань, створення резервів (50 млн. фунтів стерлінгів) та покриття бюджетного дефіциту (276 млн. фунтів стерлінгів). Внаслідок цього було досягнуто макрофінансової стабілізації, і 1925 року процес санації було офіційно завершено, що дало поштовх до подібних заходів у інших країнах (табл. 2) [1, с. 260].

Таблиця 2

Санація національних економік під егідою Ліги націй після 1924 року

№ з / п	Країна (рік)	Обсяг фінансування	Характеристика
1	2	3	4
1	Угорщина (1924)	10,0 млн. фунтів стерлінгів	З ініціативи сусідніх країн було розпочато аналогічну австрійській процедуру реструктуризації.
2	Вільне місто Данциг (1925)	1,6 млн. фунтів стерлінгів	Підтримка та стабілізація муніципального бюджету та фінансової системи

1	2	3	4
3	Естонія (1926)	1,35 млн. фунтів стерлінгів	Реформа центрального банку, створення іпотечного інституту, стабілізація валютного курсу
4	Греція (1924)	12,3 млн. фунтів стерлінгів 9 млн. фунтів стерлінгів	Перший транш (1924) було спрямовано на відновлення сільського господарства та підтримку біженців, а другий (1927) для збалансування бюджету і стабілізації валютного курсу
5	Болгарія (1926)	0,4 млн. фунтів стерлінгів 2,9 млн. фунтів стерлінгів	Вирішення проблеми біженців, реформа фінансової системи, посилений контроль за виконанням умов позики та виплат контрибуцій (Болгарія була союзницею переможених країн, і була зобов'язана сплачувати контрибуцію)

*Джерело: систематизовано автором на основі [1]

У той же час варто зазначити, що постконфліктне відновлення за участю міжнародних організацій частково обмежувало суверенітет країн-реципієнтів допомоги та визначалося у погодженні бюджетів із Лігою націй, обмеженні конкуренції, посиленні впливу іноземного капіталу, особливо, Великої Британії, що виступала провідним кредитором згаданих країн. Подібні умови були не прийняті Португалією, що у 1927 році звернулася за підтримкою.

Окремої уваги заслуговує фінансово-економічний стан післявоєнної Німеччини як основної винуватиці конфлікту. Величезний розмір накладених репарацій, що становив 269 млрд золотих марок (еквівалент 100 000 т золота), в разі перевищував ВВП країни [10] та можливість її виплати у визначений строк. Після зупинки виконання фінансових зобов'язань у 1921 році французько-бельгійськими військами була окупована Рейнська демілітаризована зона, після втручання Великої Британії, для урегулювання ситуації обсяг репарацій було скорочено до 132 млрд золотих марок, проте проблему вирішено не було, і конфлікт повторився у 1923 році окупацією Рурського регіону.

Відновлення платоспроможності Німеччини стало можливим після реалізації планів Дауеса та Юнга (табл. 3). Варто зазначити, що репарації, накладені на Німеччину після Першої світової війни, було повністю виплачено у 2010 році, через 91 рік після підписання Версальського мирного договору [10].

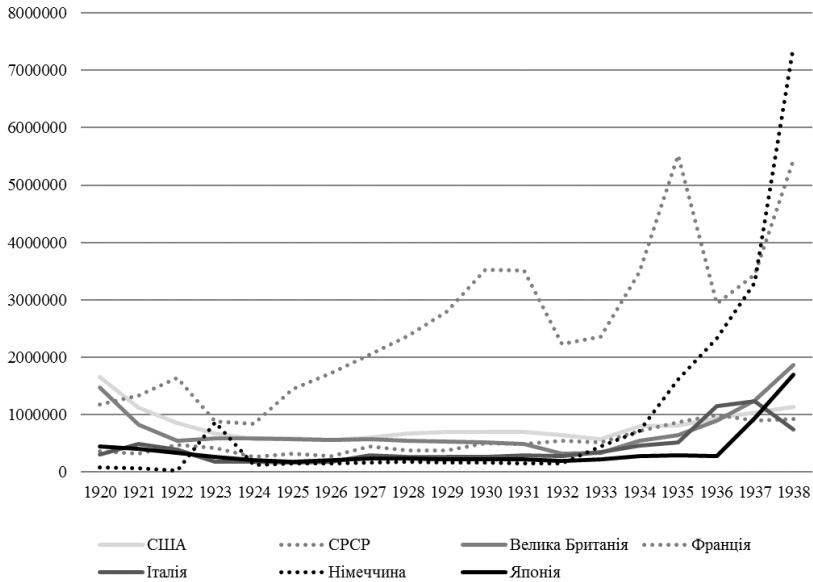
Порівняльна характеристика Плану Дауеса та Юнга

План Дауеса (1924–1929)	План Юнга (1930–1931)
<i>Графік виплат репарацій</i>	
зменшення щорічних виплат, зокрема, у 1924 році до 1 млрд золотих марок	збільшення строків виплат та зміна розмірів; зупинка виплат зобов'язань під час світової кризи у 1931 році (загальний мораторій на борги)
<i>Джерела виплат</i>	
доходи тяжкої промисловості та залізниці; підвищення непрямих податків (на цукор, тютюн, алкогольні напої)	
<i>Дії зовнішніх кредиторів</i>	
– надання позик (21 млрд. золотих марок за увесь строк); – посилення впливу англо-американського капіталу; – перепідпорядкування Рейхсбанку від уряду Німеччини до міжнародних кредиторів та введення рейхсмарки	– зниження впливу зовнішніх кредиторів; – створення Банку міжнародних розрахунків для координації репараційних виплат; – деокупація Рейнської зони

**Джерело: побудовано автором на основі [2; 5; 9]*

Відновлення економіки СРСР відбулося завдяки запровадженій новій економічній політиці, що передбачала зниження рівня державного втручання та послаблення податкового тиску, сприяла розвитку торгівлі, дрібного підприємництва. Проте ґрунтовна оцінка результативності заходів, що мали місце на українських територіях та у світі в цілому, а також їх значення у довгостроковій перспективі ускладнено початком та наслідками світової кризи 1929–1933 років та зародженням нових конфліктів.

Військові видатки провідних на той час країн світу почали активно зростати саме по завершенню кризи (рис. 1). Беззаперечними лідерами за їх обсягом напередодні Другої світової війни були Німеччина (7,4 млрд дол. США у 1938 році) та СРСР (5,4 млрд дол. США у 1938 році).

*Джерело: побудовано автором на основі [13]

Рис. 1. Військові видатки країн світу у 1920–1938 роках, тис. дол. США

Аналогічно до попереднього історичного періоду ми вивчили взаємозв'язок між військовими видатками ключових військово-політичних блоків (табл. 4). Найбільший рівень взаємозалежності спостерігався між видатками країн Осі, зокрема, між Японією та Німеччиною ($R=0,9288$), що підтверджувалося їх активною співпрацею в оборонній сфері. Серед країн антигітлерівської коаліції суттєвим був зв'язок між видатками США та Великої Британії ($R=0,8042$), а також СРСР та Франції ($R=0,7741$).

З огляду на те, що значення військових видатків є абсолютними, важливо врахувати чисельність населення цих країн. Саме тому ми розрахували обсяг військових видатків на душу населення протягом 1920–1938 років у згаданих країнах, зокрема, у 1938 році найбільше їх значення було в Німеччині (108,4 дол. США), Великій Британії (38,5 дол. США) та СРСР (32,5 дол. США). Більш детальна інформація з цього питання зображена у таблиці 5.

Таблиця 4

Значення коефіцієнтів кореляції між військовими видатками провідних країн світу у 1920–1938 роках

Країна	США	СРСР	Велика Британія	Франція	Італія	Німеччина	Японія
США	1						
СРСР	0,0975	1					
Велика Британія	0,8042	0,3124	1				
Франція	0,2598	0,7741	0,4335	1			
Італія	0,4229	0,4669	0,5453	0,8408	1		
Німеччина	0,3486	0,6470	0,7711	0,7364	0,6526	1	
Японія	0,5116	0,5128	0,8657	0,5411	0,5514	0,9288	1

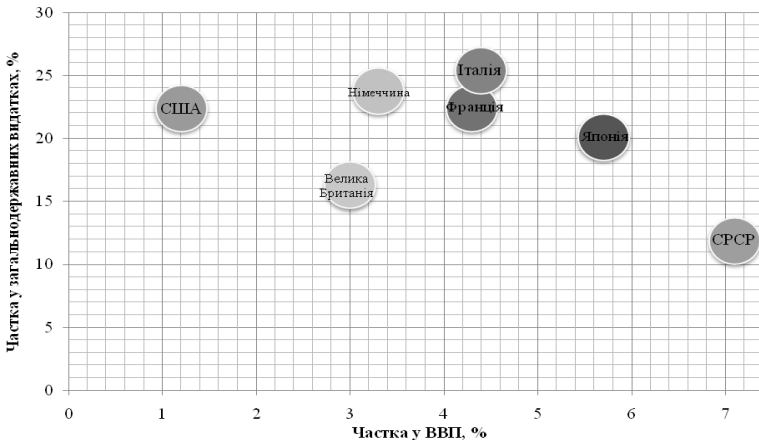
Таблиця 5

Військові витрати країн світу на душу населення, дол. США

Рік	США	СРСР	Велика Британія	Франція	Італія	Німеччина	Японія
1920	15,6	8,5	31,8	9,3	8,4	1,3	8,0
1921	10,3	9,8	17,5	8,1	12,9	1,2	7,1
1922	7,8	12,1	12,4	12,1	10,1	0,5	5,8
1923	6,1	6,5	13,1	10,5	4,8	14,1	4,4
1924	5,0	6,1	13,0	6,5	4,5	1,9	3,5
1925	5,1	10,3	12,9	8,0	4,1	2,4	3,0
1926	4,8	12,0	12,4	6,9	4,4	2,5	3,4
1927	5,0	13,9	12,5	11,0	7,4	2,7	3,8
1928	5,6	15,8	11,9	9,3	6,4	2,9	3,8
1929	5,8	18,3	11,7	9,2	6,4	2,6	3,6
1930	5,7	22,7	11,2	12,0	6,5	2,5	3,4
1931	5,6	22,4	10,6	11,8	7,2	2,3	3,4
1932	5,1	14,1	7,0	13,0	6,8	2,3	3,0
1933	4,5	14,9	7,2	12,5	8,4	6,9	3,3
1934	6,3	21,9	11,6	16,9	10,8	10,8	4,1
1935	6,3	34,5	13,8	20,7	12,0	24,0	4,3
1936	7,3	18,2	19,0	23,7	26,8	34,6	4,0
1937	8,0	21,1	26,3	21,2	28,6	48,6	13,3
1938	8,7	32,5	38,5	21,9	17,1	108,4	23,9

**Джерело: побудовано автором на основі [13; 15]*

Напередодні Другої світової війни для всіх без винятку провідних країн світу характерним є збільшення частки військових видатків у ВВП, порівняно із аналогічними показниками перед Першою світовою війною. Свідченням чого може бути посилення «гонки озброєнь», підвищення капіталомісткості розробок у сфері національної безпеки та оборони. В той же час їх частка у загальнодержавних видатках у більшості країн скоротилася. Графічне зображення позицій провідних країн світу виходячи із відносного значення їх військових видатків, запропоновано на рисунку 2.

*Джерело: побудовано автором на основі [11, с. 8]

Рис. 2. Позиції провідних країн світу щодо відносних значень військових видатків протягом 1920–1938 років, %

Середнє значення питомої ваги військових видатків до ВВП та державних видатків серед провідних країн світу становило 3,78 % та 22,9 %, відповідно, що дещо нижче за аналогічні показники 1870–1913 років. Виходячи з цих даних, найбільш мілітаризованою була економіка Італії (4,4 % та 25,4 %, відповідно), а найменш – Великої Британії (3,0 % та 16,3 %, відповідно) та США (1,2 % та 22,4 %, відповідно).

Залежність між військовими видатками та такими факторами, як обсяг виробленої металургійної продукції та чисельність збройних сил за аналізований період, в цілому виявилася менш суттєвою, ніж перед Першою світовою війною (табл. 6). Суттєвим зв'язок між військовими

видатками та обсягами продукції металургії був у СРСР ($R=0,8085$), Німеччині ($R=0,7060$) та Японії ($R=0,6467$), а між військовими видатками та чисельністю збройних сил – у Німеччині ($R=0,9082$), США ($R=0,8302$) та Великій Британії ($R=0,6022$). Цей факт може бути пояснений зростанням ролі військової техніки та озброєння.

Таблиця 6

Значення коефіцієнтів кореляції між військовими видатками та продукцією металургії і чисельністю збройних сил у 1920–1938 роках

Фактор	США	Велика Британія	Франція	Німеччина	Італія	СРСР	Японія
Продукція металургії	-0,0496	0,4897	-0,0762	0,7060	0,3826	0,8085	0,6467
Чисельність збройних сил	0,8302	0,6022	-0,0137	0,9082	0,1477	-0,2618	0,3198

На особливу увагу заслуговує збереження за Швейцарією нейтралітету, як у Першій, так і в Другій світових війнах. Такому статусу держава завдячує активному дипломатичному співробітництву, внутрішній політичній стабільності та консолідації суспільства, стійкості фінансової та економічної систем. У той же час важкість ситуації, у якій опинилася країна, в період Другої світової війни, змінила підхід до ролі оборонної сфери, і, починаючи з 1939 року, обсяг військових видатків в цілому демонстрував зростання до закінчення холодної війни. Існує також думка, що, з огляду на високий рівень організації національної безпеки, Швейцарію можна вважати однією із найбільш милітаризованих країн світу [16].

Висновки. Безпрецедентні за своїми масштабами збитки від бойових дій зруйнували економічну системи багатьох країн Європи та світу. Ключовим джерелом для фінансування потреб держави у відновлювальних роботах вважалися репарації, обсяг яких не відповідав реальним можливостям переможених країн виконати такі зобов'язання, зокрема, Німеччини.

Перші кроки створеної після війни Ліги націй та найбільш розвинених країн забезпечили економічне зростання в Угорщині, Естонії, Греції, Болгарії, Німеччині. Проте така підтримка була зосереджена на експорторієнтованих галузях (наприклад, важка промисловість та машинобудування), оскільки необхідним було генерування валютних надходжень для їх подальшого повернення

кредиторам, в результаті чого з'являлися величезні дисбаланси, що мали як наслідок економічні та політичні кризи. Саме розвинені за рахунок іноземних інвестицій галузі німецької економіки було вдало перезорієнтовано для військових потреб.

Виходячи з цього, необхідною є реальна оцінка фінансового потенціалу переможених держав та формування дієвого механізму постконфліктного відновлення.

Список використаної літератури:

1. *Боголепов И.* Лига наций и международные займы / *И.Боголепов //* Плановое хозяйство. – 1930. – № 10–11. – С. 259–272 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://istmat.info/files/uploads/43364/i.bogolepov_liga_naciy_i_mezhduna_rodnye_zaymy.pdf.
2. *Гасымова Н.А.* Противоречия по вопросам взимания репараций с Германии и пути их решений после Первой мировой войны / *Н.А. Гасымова //* BAKI UNIVERSITETİNİN XƏBƏRLƏRİ. – 2013. – № 4. – С. 92–97 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://static.bsu.az/w8/Xeberler%20Jurnali/Humanitar%20%202013%20%204/92-97.pdf>.
3. *Гекшер Э.* Экономика мировой войны / *Эли Гекшер.* – Петроград : За друга, 1917. – 216 с.
4. *Ефремов В.* Россия в мировой войне 1914–1918 гг. / *В.Ефремов.* – М., 1925. – 259 с.
5. *Зотова Е.В.* Урегулирование немецкой репарационной проблемы в контексте англо-германских отношений (до 1931 г.) / *Е.В. Зотова //* Власть. – 2015. – № 2. – С. 172–176.
6. *Иоффе Я.В.* Блокада и народное хозяйство в мировую войну : очерк / *Я.А. Иоффе.* – М. ; Л., 1929. – 224 с.
7. *Кулишер И.М.* Обзор мирового хозяйства с начала войны до начала 1925 г. / *И.М. Кулишер ;* 3-е изд, доп. – Л. : Время, 1925. – 246 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://нэб.рф/catalog/000202_000006_1142786%7C45BADD13-BBCB-4171-A5CA-6D1BB6B691B9/.
8. *Нахимсон М.* Мировое хозяйство до и после войны : Т. 2 : Мировое хозяйство за годы 1914 по 1918 / *М.Нахимсон* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://нэб.рф/catalog/000202_000006_RuPRLIB12045230/.
9. *Павлов Н.В.* Внешняя политика Вермарской республики (1919–1932) / *Н.В. Павлов //* MGIMO.ru. – 2011. – Октябрь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.mgimo.ru/study/faculty/mo/keuroam/docs/210929.

10. Табах А. Германия выплатила долги Первой мировой войны займы / А.Табах [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.forbes.ru/ekonomika-opinion/finansy/57980-germaniya-vyplatila-dolgi-pervoi-mirovoi-voiny>.
11. Broadberry S. The Cambridge Economic History of Modern Europe. – Vol. 2 : 1870 to the Present / S.Broadberry, K.H. O'Rourke // Cambridge University Press, 2010. – 488 p.
12. Broadberry S. The economics of World War I: A comparative quantitative analysis / S.Broadberry, M.Harrison // Economic History Association, 2005 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/staff/mharrison/papers/ww1toronto2.pdf>.
13. Correlates of War: National Material Capabilities. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://cow.dss.ucdavis.edu/data-sets/national-material-capabilities/nmc-v4-data/at_download/file.
14. Ernest L. Bogart. Direct and indirect costs of the great world war / L.Bogart Ernest ; 2nd (rev.) ed. – New York : Oxford University Press, 1920. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://archive.org/details/directindirectco00bogarith>.
15. Maddison A. Historical Statistics of the World Economy : 1–2008 AD / A.Maddison [Electronic resource]. – available at : [http://www.gdgc.net/maddison/Historical Statistics/horizontal-file_02-2010.xls](http://www.gdgc.net/maddison/Historical%20Statistics/horizontal-file_02-2010.xls).
16. Most militarized country [Electronic resource]. – available at : <http://survincity.com/2011/12/most-militarized-country/>.
17. Williams A. Reconstruction before the Marshall Plan / A.J.Williams // Review of International Studies. – Vol. 31. – No. 3. – 2005. – pp. 54–558.

References:

1. Bogolepov, I. (1930), «Liga nacij i mezhdunarodnye zajmy», *Planovoe hozjajstvo*, No. 10–11, pp. 259–272, available at: http://istmat.info/files/uploads/43364/i.bogolepov_liga_naciy_i_mezhdunarodnye_zajmy.pdf
2. Gasymova, N.A. (2013), «Protivorechija po voprosam vzimanija reparacij s Germanii i puti ih reshenij posle Pervoj mirovoj vojny», *BAKI UNIVERSITETININ XƏBƏRLƏRİ*, No. 4, pp. 92–97, available at: <http://static.bsu.az/w8/Xeberler%20Jurnali/Humanitar%20%202013%20%204/92-97.pdf>
3. Geksher, Je. (1917), *Jekonomika mirovoj vojny*, Za druga, Petrograd, 216 p.
4. Efremov, V. (1925), *Rossija v mirovoj vojne 1914–1918 gg.*, Moskva, 259 p.
5. Zotova, E.V. (2015), «Uregulirovanie nemeckoj reparacionnoj problemy v kontekste anglo-germanskih odnosenij (do 1931 g.)», *Vlast'*, No. 2, pp. 172–176.
6. Ioffe, Ja.V. (1929), *Blokada i narodnoe hozjajstvo v mirovuju vojnu*, ocherk, Moskva, Leningrad, 224 p.

7. Kulisher, I.M. (1925), *Obzor mirovogo hozjajstva s nachala vojny do nachala 1925 g.*, 3rd ed., dop., Vremja, Leningrad, 246 p., available at: http://njeb.rf/catalog/000202_000006_1142786%7C45BADD13-BBCB-4171-A5CA-6D1BB6B691B9/
8. Nahimson, M., *Mirovoe hozjajstvo do i posle vojny*, Vol. 2, *Mirovoe hozjajstvo za gody 1914 po 1918*, available at: http://njeb.rf/catalog/000202_000006_RuPRLIB12045230/
9. Pavlov, N.V. (2011), «Vneshnjaja politika Vermarskoj respubliki (1919–1932)», *MGIMO.ru*, Oktjabr, available at: www.mgimo.ru/study/faculty/mo/keuroam/docs/210929
10. Tabah, A., «Germanija vyplatila dolgi Pervoj mirovoj vojny zajmy», available at: <http://www.forbes.ru/ekonomika-opinion/finansy/57980-germaniya-vyplatila-dolgi-pervoi-mirovoi-voiny>
11. Broadberry, S., and O'Rourke, K.H (2010), «The Cambridge Economic History of Modern Europe», Vol. 2, 1870 to the Present, *Cambridge University Press*, 488 p.
12. Broadberry, S. and Harrison, M. (2005), «The economics of World War I: A comparative quantitative analysis», *Economic History Association*, available at: <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/economics/staff/mharrison/papers/ww1toronto2.pdf>
13. «Correlates of War: National Material Capabilities», available at: http://cow.dss.ucdavis.edu/data-sets/national-material-capabilities/nmc-v4-data/at_download/file
14. Bogart, E.L. (1920), «Direct and indirect costs of the great world war», 2nd ed., Oxford University Press, New York, available at: <https://archive.org/details/directindirectco00bogarich>
15. Maddison, A. (2008), «Historical Statistics of the World Economy : 1–2008 AD», available at: http://www.ggd.net/maddison/HistoricalStatistics/horizontal-file_02-2010.xls
16. «Most militarized country», available at: <http://survincity.com/2011/12/most-militarized-country/>
17. Williams, A. (2005), «Reconstruction before the Marshall Plan», *Review of International Studies*, Vol. 31, No. 3, pp. 54–558.

ПОЛЧАНОВ Андрій Юрійович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- страхова справа;
- фінансовий ринок;
- постконфліктне відновлення.

E-mail: polchanov@gmail.com.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2017.